

ARUANNE AKADEEMIALE

Lugupeetud härrad akadeemikud!

Te osutate mulle au, paludes minult akadeemia informatsiooni minu eelnenud ahvipõlve kohta.

Selles mõttes ei saa ma teie palvet kahjuks rahuldada. Mind lahutavad ahviki-olemisest ligemale viis aastat – võib-olla lühike aeg kalendriga mõõtes, kuid lõputult pikk läbi galoppida, nii nagu mina seda tegin, ajuti suurepärase inimeste, nõuannete, aplausi ja orkestrimuusika saatel, ent põhiliselt siiski üksinda, sest kõik saatjad, kui püsida võetud võrdluse juures, jäävad teisele poole barjääri. See saavutus oleks olnud võimatu, kui oleksin tahtnud isekalt oma päritolu ja noorusmälestuste külge klammerduda. Just igast isekusest loobumine oli esimene kohustus, mille ma endale võtsin; mina, vaba ahv, heitsin end selle ikke alla. Seetõttu taganesid aga mälestused minust järjest kaugemale. Algul, kui inimesed oleksid lubanud, oli mulle tagasiminekuks lahti lai värv, kogu maa selle kohal kummuva taevaga, kuid koos minu edasipiitsutatud arenguga muutus see ikka madalamaks ja kitsamaks; ikka õdusamalt ja ühtesulanumalt tundsin ma ennast inimeste maailmas; mulle minu minevikust järele puhuv maru vaibus; praegu on see ainult tuuleõhk, mis mu kanda jahutab; ja auk kauguses, kust see läbi tuleb ja kust kord minagi läbi tulin, on muutunud nii väikseks, et kui mul üldse jätkuks jõudu ja tahet sinna tagasi joosta, siis peaksin ma endal naha luudelt maha rebima sealt läbi pugedes. Avameelselt öelda, kui meeeldi ma valingi pilte neist asjust rääkimiseks, avameelselt öelda: teie ahvipõlv, minu härrad, kui võrd teil midagi selletaolist selja taga on, ei saa teile olla kaugem kui mulle minu oma. Kõdi kandadel tunneb aga igaüks, kes maa peal kõnnib: nii väike šimpans kui suur Achilleus.

Kitsamas mõttes aga võin ma ehk siiski vastata teie järelepärimisele ja teen seda isegi suure heameelega. Esimene, mis ma õppisin, oli käeandmine; käeandmine on avameelsuse märk; lisandugu siis praegu, minu elutee haripunktil, esimesele käeandmisele ka avameelne sõna. See ei anna akadeemia midagi oluliselt uut ja jääb kaugemale maha sellest, mida minult oodatakse ja mida ma parimagi tahtmise korral anda ei saa, kuid siiski näitab see sihtjooni, mida mööda mina, endine ahv, inimmaailma tungisin ja seal juurdusin. Kuid ma ei saaks anda

isegi alljärgnevaid nappe andmeid, kui ma poleks endas täiesti kindel ja kui mul ei oleks kõigutamatu positsiooni tsiviliseeritud maailma kõigil suurtel varieteelavadel.

Ma pärinen Kullarannikult. Selle kohta, kuidas mind kinni püüti, on mul ainult teistelt saadud andmed. Hagenbecki firma jahiekspeditsioon – selle juhiga olen ma hiljem tühjendanud mõnegi hea pudeli punast veini – asus ankrus kaldapõõsaste varjus, kui ma õhtul teistega koos koolmele jooma läksin. Meid tulistati, mina olin ainus, kes pihta sai; ma sain kaks tabamust.

Ühe põske; see oli kerge, kuid jättis suure punase karvadeta armi, mille tõttu mulle antigi vastik, täiesti sobimatu, otsekui mõne ahvi poolt leiutatud hüüdnimi Punane Peeter, just nagu eraldaks mind hiljuti kõngenud, siin ja seal tuntud dresseeritud ahvist Peetrist ainult punane plekk põsel. Aga see on kõrvalasi.

Teine lask tabas mind allapoole puusa. See oli raske, sellest tulebki, et ma veel praegugi pisut lonkan. Hiljuti kirjutas kuskil artiklis üks neist kümneist tuhandeist kõlupäist, kes ajakirjanduses minu peale on lahti lastud: minu ahviloomus ei ole veel täiesti alla surutud. Seda tõendavat see, et lasen külaliste ees meeleldi püksid alla, et näidata kohta, kust kuul sisse jooksis. Mehikesel tuleks tema soperdise kirjutava käe iga sõrmeke ükshaaval otsast ära põmmutada. Mina, mina tohin oma pükse alla lasta kelle ees tahes; seal ei ole midagi muud kui hoolitsetud nahk ja arm – valigem kindlaks otstarbeks kindel sõna, mida ei tohi aga valesti mõista –, arm kuritegelikust lasust. Kõik on nähtaval, mul ei ole midagi peita; kui on mängus tõde, siis heidab iga üllas vaim kõik peened kombes kõrvale. Kui aga eelmainitud paberimäärija külaliste ees püksid alla laseks, siis jätaaks see igatahes hoopis teise mulje, ja ma olen nõus, et ta talitab mõistlikult, kui ta seda ei tee. Aga jätku ta siis ka mind oma peene taibuga rahule!

Ärkasin pärast seda lasku – ja siin algavad vähehaaval minu enda mälestused – puuris Hagenbecki auriku vahetekil. Ainult puuri kolm külge olid võredega, neljanda seina moodustas mingi kast. Kogu see kaadervärk oli püstiseismiseks liiga madal ja mahaistumiseks liiga kitsas. Kükitasin seepärast kõverdatud, alati värisevate põlvedega, ja et ma algul kedagi näha ei tahtnud ja soovisin olla ainult pimedas, siis oli mu nägu kasti poole ja selja taga asuvad puurivarvad lõikusid mu lihasse. Varasemal aegadel peeti säärast metsloomade hoidmise

viisi otstarbekaks, ja minu enda kogemuste põhjal ei saa ma praegu salata, et inimeste seisukohalt on see tõesti nii.

Tol korral ma aga sellele ei mõelnud. Ma olin esimest korda elus ilma väljapääsuta; vähemalt otseteed minna ei olnud kuskile; minu ees oli kast, laud kindlalt laua kõrval. Küll oli laudade vahel pikk pilu, ja kui ma selle esimest korda avastasin, tervitasin ma seda oma mõistmatuses õndsas ulgumisega, kuid see pilu ei lubanud isegi saba vahelt läbi pista ja ka kogu oma ahvijõudu kokku võttes oli mul võimatu seda laiemaks teha.

Nagu mulle pärast räägiti, tegin ma esimestel päevadel erakordselt vähe lärmi. Sellest järeldati, et ma kas varsti kõngen või olen väga sobiv dressuuriks, kui mul õnnestub esimesel, kriitilisel ajal vastu pidada. Ma pidasin vastu. Kõlatu nuuksumine, valuline kirbuotsimine, loid kookospähkli lakkumine, peaga vastu kasti seina tagumine, hammaste paljastamine, kui mulle keegi lähenes – need olid minu esimesed toimingud uues elus. Kõiges aga ikka üksainus tunne: väljapääsupuudus. Seda, mida ma tollal ahvina tundsin, võin ma praegu edasi anda muidugi ainult inimsõnadega, ja nõnda ma teengi; kui ma ka vana ahvitõde enam ei suudagi saavutada, siis on see vähemalt minu kirjelduse suunas sees, selles ei ole mingit kahtlust.

Mul oli seni olnud nii palju väljapääse, ja äkki mitte ühtki enam. Ma olin ummikus. Oleks mind ka kinni naelutatud, minu liikumisvabadus ei oleks seetõttu kahanenud. Mispärast? Kratsi endal varbavahed veriseks, aga sa ei leia selle põhjust! Vajuta selg vastu puuri seina, kuni trellid sinu lihasse lõikuvad, aga sa ei leia selle põhjust. Mul ei olnud väljapääsu, kuid ma pidin selle endale muretsema, muidu ei saanud ma elada. Alati vastu kasti seina surutuna oleksin ma paratamatult kõngenud. Kuid Hagenbecki ahvide jaoks on ainult kasti sein – noh, siis ei tohi ma enam ahv olla. Selge, ilus mõttekäik, mille ma vist kuidagi kõhuga välja haudusin, sest ahvid mõtlevad kõhuga.

Kardan, et ei saada täpselt aru, mida ma väljapääsu all mõtlen. Ma tarvitan seda sõna kõige tavalisemas ja täielikumas mõttes. Meelega ei ütle ma: vabadus. Ma ei mõtle seda suurt tunnet – olla vaba igas suunas. Ahvina ma võib-olla tundsin seda ja ma olen õppinud tundma inimesi, kes igatsevad selle järele. Mis aga minusse puutub, siis ei nõudnud ma vabadust ei seekord ega nõua seda ka praegu. Muuseas: liigagi tihti petavad inimesed ennast vabadusega. Ja nii nagu vabadus

kuulub kõige õilsamate tunnete hulka, nii on ka vastav enesepettus üks kõige õilsamaid. Varieteedes nägin ma oma etteaste eel tihti trapetsitel tegutsevat kunstnikepaari. Nad õõtsusid, nad kiikusid, nad hüppasid, nad hõljusid teineteise ümbert kinni hoides, üks hoidis teist hammaste abil juukseidpidi õhus. „Ka see on inimeste vabadus,“ mõtlesin mina, „oma liigutuste valitsemine.“ Oh püha looduse mõnitamist! Ükski hoone ei jää püsti, kui kogu ahvkond naerma puhkeb seda pilti vaadates.

Ei, vabadust ma ei tahtnud. Ainult väljapääsu: paremale, vasakule, ükspuha kuhu; ma ei esitanud mingeid muid nõudeid; olgu see väljapääs ka enesepettus; nõue oli väike, enesepettus ei oleks suurem. Edasi minna, edasi minna! Ainult mitte seista, käed püsti, selg vastu kasti sein!

Praegu näen ma selgesti: ilma äärmise sisemise rahuta ei oleks ma sealt iialgi välja pääsenud. Selleks, mis ma praegu olen, sain ma tänu rahule, mis laskus minu üle pärast esimesi laeval veedetud päevi. Rahu omakorda leidsin ma tänu laeva meeskonnale.

Olgu mis on, need on ikkagi head inimesed. Praegugi veel meenutan ma mõnuga nende raskeid samme, mis tol ajal minu poolnes vastu kajasid. Neil oli harjumus kõike äärmiselt pikkamööda käsile võtta. Kui mõni tahtis silmi hõõruda, siis tõusis ta kämmal aeglaselt nagu kaalupomm. Nende naljad olid toored, kuid südamlikud. Nende naeru saatis alati ohtlikult kõlav, kuid mitte midagi tähendav kõhimine. Alati oli neil midagi sülitamiseks suus ja neile oli ükskõik, kuhu nad sülitasid. Nad kaebasid alati, et saavad minult kirpe, kuid siiski ei olnud nad sellepärast kunagi tõsiselt pahased; nad ju teadsid, et kirbud sigivad minu karvades hästi ja et kirbud on hüppajad loomad; sellega oli küsimus nende jaoks lahendatud. Teenistusest vabal ajal istusid mõned neist vahel poolringis minu ümber maas; nad vaevalt rääkisid, ainult mõmisesid üksteisele; käänasid end kastile siruli ja tõmbasid piipu; löid üksteisele laksudes vastu põlve, kui ma mõne liigutuse tegin; ja vahetevahel võttis mõni kepi ja kõditas mind sealt, kust see mulle mõnu tegi. Kui mind praegu kutsutaks uuesti sellel laeval sõitma, lükkaksin ma kutse muidugi tagasi, kuid ikkagi tõin ma vahetekilt kaasa ka meeldivaid mälestusi.

Nende inimeste ringis omandatud rahu hoidis mind igasugustest põgenemiskatsetest. Tänapäeva pilguga vaadates näib mulle, nagu

oleksin ma vähemalt aimanud, et mul tuleb leida väljapääs, kui ma tahan elada, ja et ma seda põgenemisega ei saavuta. Ma ei tea enam, kas laevalt oli võimalik põgeneda, kuid ma usun, et oli, sest millal ei ole ahvil võimalik põgeneda? Minu praegused hambad nõuavad ettevaatust juba tavalise pähkli puremisel, tollal aga oleksin ma suutnud pikapeale ka puuri luku läbi närida. Ma ei teinud seda. Mis ma oleksingi sellega võitnud? Niipea kui ma oleksin pea välja pistnud, oleks mind jälle kinni püütud ja veel hullemasse puuri pandud. Ma oleksin võinud märkamatuult põgeneda teiste loomade, näiteks otse minu vastas asuvate hiiglamadude juurde ja siis nende kaelustustes hinge heita, või mul oleks õnnestunud hiilida tekini ja hüpata üle parda – siis oleksin ma veidi aega ookeanil kiikunud ja lõpuks uppunud. Meeleheiteteod. Ma ei kaalunud oma võimalusi nii inimlikult, kuid ümbruse mõjul käitusin ma siiski nii, nagu juhiks mind kaine kaalutlus.

Ma ei kaalutlenud, kuid ma vaatlesin kõike rahulikult. Ma nägin inimesi edasi-tagasi käivat, ikka samad näod, samad liigutused, tihti näis mulle, nagu oleks laeval üksainus inimene. Inimene või need inimesed käisid seega vabalt ringi. Minus koitis kõrge eesmärk. Keegi ei töotanud mulle, et puur avatakse, kui saan niisuguseks nagu nemad. Keegi ei anna niisuguseid võimatuna näivaid töotusi. Kui aga võimatu saab võimalikuks, leiame tagantjärele töotusi ka seal, kus me neid varem asjatult otsisime. Nendes inimestes endis ei olnud midagi, mis mind eriti oleks ahvatlenud. Kui ma oleksin eelmainitud vabaduse pooldaja, siis oleksin ma valinud pigem ookeani kui selle väljapääsu, mida ma nägin nende inimeste tuhmis pilgus. Igatahes vaatlesin ma neid juba ammu enne sääraسته asjadele mõtlema hakkamist ja alles vaatluste kogemused juhtisid mind teatavas kindlas suunas.

Nii kerge oli inimesi järele aimata. Sülitada oskasin ma juba esimestel päevadel. Me sülgasime üksteisele näkku; ainus erinevus oli see, et mina lakkusin oma näo pärast seda puhtaks, nemad enda oma aga mitte. Piipu tõmbasin ma varsti nagu vana meremees; kui ma siis ka pöidla piibukahale vajutasin, hõiskas kogu vahetekk; ainult tühja ja täistopitud piibu vahet ei taibanud ma kaua aega.

Kõige rohkem vaeva oli mul viinapudeliga. Selle lõhn piinas mind; küll püüdsin ma ennast kokku võtta, kuid läks nädalaid, enne kui ma endast võitu sain. Huvitaval kombel võtsid inimesed neid sisemisi

võitlusi tõsisemalt kui midagi muud, mis ma tegin. Kõigi nende näod on minu mälestuses segi valgunud, kuid nende seas oli üks, see tuli ikka jälle, üksinda või seltsimeestega, päeval, öösel, igasugustel kella-aegadel; asus pudeliga minu ette ja hakkas mind õpetama. Ta ei saanud minust aru, ta tahtis lahendada minu olemasolu mõistatuse. Ta võttis aeglaselt pudelil korgi pealt ja vaatas mulle otsa, et proovida, kas ma taipan; mina vahtisin teda kogu aja metsiku, ülepingutatud tähelepanelikkusega; nii hoolast inimõpilast ei leia ükski inimõpetaja kogu maakeral; pärast seda, kui kork oli ära võetud, tõstis ta pudeli üles; mina saadan teda pilguga; ta noogutab, minuga rahul, ja tõstab pudeli suu juurde; mina, vaimustatud mulle koitma hakkavast arusaamisest, piiksun ja kratsin end üle kogu keha; ta rõõmustab, kallutab pudelit ja joob ühe lonksu; mina, täis meeleheitlikku kärsitust talle järele jõuda, teen end oma puuris mustaks, mis pakub talle jällegi suurt rahuldust; ja nüüd pudelit endast eemale sirutades ja suures kaares jälle tagasi suule tõstes joob ta selle, pead pedagoogilistel kaalutlustel rõhutatult tagasi kallutades, ühe sõõmuga tühjaks. Mina, väsinud liiga suurest pingutusest, ei suuda enam jälgida ja ripun lõdvalt võre küljes, tema aga, teoreetilise õppuse lõpetuseks, silitab endal kõhtu ja veab irve näole.

Nüüd alles algab praktiline harjutus. Kas ei ole ma juba liiga kurnatud teoreetilisest osast? Jah, liigagi kurnatud. Aga see kuulub minu saatuse juurde. Ja ma haaran, nii hästi kui suudan, mulle ulatatud pudeli, võtan sellel värisedes korgi pealt; õnnestumine annab mulle vähehaaval uut jõudu; ma tõstan pudeli, originaalist juba vaevalt eraldatav, panen suule ja – ja jälestusega, kuigi pudel on juba tühi ja sees pole muud kui ainult lõhn – jälestusega viskan ma pudeli põrandale. Minu õpetaja kurvastuseks, minu enda veelgi suuremaks kurvastuseks; ei teda ega mind ennast ei lepita seegi, et ma pärast pudeli minemaviskamist endal eeskujulikult kõhtu silitan ja sealjuures irvitan.

Liigagi tihti läks õpetus nii. Ja au minu õpetajale: ta ei olnud minu peale kuri; küll hoidis ta mul vahel põlevat piipu vastu nahka, kuni kuskil, kuhu ma ainult vaevaga ligi pääsesin, karv kärssama hakkas, kuid siis kustutas ta selle jälle ära oma hea hiiglasikäega; ta ei olnud minu peale kuri; ta sai aru, et me võitleme ahviloomuse vastu ühel poolel ja et minul on raskem osa.

Milline võit oli aga siis nii talle kui minule, kui ma ühel õhtul hulga pealtvaatajate ees – oli vist mingi pidu, grammofon mängis, üks ohvitser käis meeste seas ringi –, kui ma sellel õhtul, hetkeks omapead jäetuna, minu puuri ette unustatud viinapudeli haarasin, seltskonna kasvava tähelepanu saatel korgi õpitud kombel pealt ära võtsin, pudeli suule panin ja ilma kõhklemata, ilma suud kõverdamata, nagu elukutseline joodik, ümmarguste silmadega, liikuva kõri-sõlmega, täiesti tühjaks jõin ja juba mitte enam meeletel, vaid artistina minema viskasin; küll unustasin ma kõhtu silitada, kuid ma ei saanud teisiti – see oli vastupandamatu tung, joovastus valdas mu meeli –, ma hüüdsin lühidalt ja selgesti: „Halloo!“, häälitseisin nagu inimene, hüppasin selle hõikega inimühiskonda, ja nende hüüe: „Kas kuulete, ta räägib!“ põles nagu suudlus mu üleni higist tilkuval kehal.

Ma kordan: mind ei ahvatlenud inimesi järele aimata; ma tegin seda, sest ma otsisin väljapääsu, ainult sellepärast. Ka olin ma selle võiduga ainult vähe kätte saanud. Mu hää kadus kohe jälle ja ilmus tagasi alles mitme kuu pärast; vastikus viinapudeli vastu läks koguni tugevamaks. Kuid suund igatahes oli mulle jäädavalt antud.

Kui mind Hamburgis esimesele dresseerijale üle anti, mõistsin ma peagi, et minu ees on kaks võimalust: loomaaed või varietee. Ma ei kõhelnud. Ma ütlesin endale: võta kõik jõud kokku, et varieteesse saada; see on väljapääs; loomaaed on ainult uus puur; kui sa sinna satud, oled sa kadunud.

Ja ma õppisin, minu härrased. Ah, me õpime, kui me peame; õpime, kui on vaja väljapääsu; õpime millestki hoolimata. Siis on igaüks ise enda piitsavihistav ülevaataja, nuhtleb end ise vähimagi kangekaelsuse puhul. Ahviloomus tormas kukerpallitades minust välja ja kihutas minema, nii et minu esimene õpetaja sellest peaaegu ahvistus – ta pidi varsti õpetamisest loobuma ja viidi ühte raviautusse. Õnneks tuli ta sealt peagi jälle välja.

Ma vajasin palju õpetajaid, jah, isegi mitmeid õpetajaid üheaegselt. Kui minu võimed juba kindlaks olid kujunemas, avalikkus minu edusamme jälgis, minu ees juba hiilgav tulevik avanes, siis valisin ma ise endale õpetajad, panin nad viide kõrvuti asuvasse tuppa ja õppisin kõigi juures korraga, vahetpidamata ühest toast teise karates.

Oh need edusammud! See teadmiste igakülgne tungimine ärkavasse ajusse! Ma ei salga: see tegi mind õnnelikuks. Ent olgu kohe

öeldud: ma ei ülehinnanud oma edu, juba tookord mitte, seda vähem veel praegu. Pingutus, milletaolist maa peal seni ei ole kordunud, andis mulle keskmise eurooplase haridustaseme. See ise ei oleks palju väärt, kuid tähendab siiski midagi, sest see aitas mind puurist välja ja andis mulle selle erilise väljapääsu, väljapääsu inimeste sekka. Ma põgenesin inimeste sekka, sest vabadust ei saanud ma valida.

Oma arenguteele ja senistele saavutustele tagasi vaadates ei saa ma kurta, kuid ei tunne ka erilist rahuldust. Käed püksitaskus, veini-pudel laual, istun ma lesakil oma kiiktoolis ja vaatan aknast välja. Kui külalised tulevad, võtan ma neid vastu, nagu hea toon nõuab. Minu impressaario istub eestoas, minu helistamise peale tuleb ta, et minu soovet ära kuulata, õhtul on peaaegu alati etendus ja mul on edu, mida vaevalt üldse on võimalik ületada. Kui ma hilja öösel bankettidelt, teaduslikest ühingutest, intiimseilt koosviibimistelt tulen, ootab mind kodus väike pooldresseeritud šimpansitar ja mulle meeldib koos temaga ahvi kombel ööd veeta. Päeval ei taha ma teda näha; tema pilgus on dresseeritud looma rahutu hullumeelsus, seda märkan ainult mina ega suuda seda taluda.

Üldiselt olen ma igatahes saavutanud, mida ma saavutada tahtsin. Ärgu öeldagu, et see vaeva väärt ei olnud. Mind ei huvita ühegi inimese arvamus, ma tahan ainult teadmisi levitada, ma ainult informeerin, ka teid, lugupeetud härrad akadeemikud, tahtsin ma ainult informeerida.